

**НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»**

**ДОМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ
ІНКЛЮЗИВНОГО СОЦІУМУ В УКРАЇНІ**

Монографія

За загальною редакцією
М. Тріпака, С. Петрухи, А. Тимківа

Кам'янець-Подільський 2022

Автори:

КОЛЕКТИВ АВТОРІВ: передмова – Тріпак М.М.; розділ 1 (§1.1. Тріпак М.М., Дерлиця А.Ю, §1.2.Скрипник А.Ю., Загалевиц В.Л.; §1.3. Козак Р.В., Боровисюк Т.В., Пецианюк Н.О.; §1.4. Бачинська М.В., Старик О.В., Гапоненко Н.П.; §1.5. Файн А.В., Складанівський О.Л., Колісник М.І); розділ 2 (§2.1. Лаврук О.В., Бурденюк С.В.; §2.2. Тріпак М.М., Петруха С.В., Вольська А.О.; §2.3.Тимків А.О., Левченко Я.С., Гарбарець І.А.; §2.4. Гуменюк І.Л., Бачинська О.М.); розділ 3 (§3.1. Кушнір Л.А., Герасимова Т.І.; §3.2. Коркушко О.Н., Гуменюк І.Л.; §3.3. Слободян В.Д., Свирида О.В.; §3.4. Тріпак М.М., Годнюк І.В., Шевчук Н.С.); розділ 4 (§4.1. Присакар В.В., Марчак Т.А.; §4.2. Палилюцько О.М, Гуменюк І.М., Сторожук Н.Р.; §4.3. Волощук М.Б., Топорівська Я.В.; §4.4. Федорчук В.М., Федорчук В.В.; §4.5. Михальський А.В., Жилик Н.В., Власенко Ю.К.; §4.6. Комарніцька Л.М., Дужева О.Г., Завадська І.М., Дудченко В.С.); розділ 5 (§5.1. Лучик В.С., Михайлова І.А.; §5.2. Динич А.Ю., Шевчук О.В.; §5.3. Киселюк М.П., Марунчак О.В.; § 5.4. Павловська Т.Ю., Сидорук Л.М.).

Д-66 Домінанти становлення інклюзивного соціуму в Україні: колективна монографія / За загальною редакцією М. Тріпака, С. Петрухи, А. Тимківа. Кам'янець-Подільський: ЗУНУ, 2022. 457 с.

ISBN 978-966-654-663-3

Монографія різнобічно аргументує авторську ідею соціально-економічної діяльності інклюзивних інституцій на стику ідеологій і наукових вишкелів: «економіки, фінансів та обліку», «соціальної інклюзії», «психології» та діджиталізації. Тематика дослідження створює підсистему дій, з одного боку, «соціальної психології» та «освітньої інклюзії» – як дітище філософських знань, а з іншого – «соціально-економічна діяльність», як серцевина соціальних і політико-ідеологічних питань, які зосередили у собі фундаментальність інклюзивної та цифрової економіки, економічної кібернетики, фінансів, прагматизм політики та раціональність ефективності діяльності інклюзивних інституцій у процесі надання відповідних послуг, що створюватиме прагматичний механізм становлення інклюзивного соціуму в Україні.

Рецензенти:

Іващук Ірина Олегівна	– доктор економічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту міжнародних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина Західноукраїнського національного університету, Почесний Консул Республіки Сенегал в Україні
Рижаква Галина Михайлівна	– доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, відмінник освіти України, завідувачка кафедрою менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури
Шубалий Олександр Михайлович	– доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Луцького національного технічного університету
Шандрук Сергій Константинович	– доктор психологічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» (протокол № 5 від 27 травня 2022 р.)

ISBN 978-966-654-663-3

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	5
ПРОМОВА ПАРТНЕРА	6
ПРОМОВА РЕЦЕНЗЕНТА	7
ПЕРЕДМОВА	8
РОЗДІЛ 1. ІНКЛЮЗИВНИЙ СОЦІУМ В УКРАЇНІ ЯК МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО УСТРОЮ	10
1.1. Феноменологія розвитку інклюзивного соціуму.....	10
1.2. Історичні передумови зародження інклюзивного соціуму в Україні..	27
1.3. Концептуальні основи генези українського інклюзивного соціуму (1917 -1945 роки).....	64
1.4. Трансформаційні зміни розвитку інклюзивного соціуму в Україні в кінці ХХ – початку ХХІ століття.....	71
1.5. Проблеми і перспективи розвитку інклюзії на сучасному етапі життя українського суспільства.....	93
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	98
2.1. Трансформація економічних відносин в умовах зростання потреб інклюзивного соціуму.....	98
2.2. Оптимізація фінансування державних інклюзивних освітніх інституцій в умовах соціально-культурної та оздоровчої реабілітації студента	113
2.3. Фінансово-кредитні важелі у формуванні та розвитку інклюзивного суспільства в Україні.....	124
2.4. Ринок праці на засадах генезису інклюзивного соціуму.....	141
РОЗДІЛ 3. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ВЕКТОР СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	155
3.1. Аналіз сучасного інклюзивного суспільства в Україні.....	155
3.2. Міжнародний досвід становлення інклюзивної освіти у розвитку інклюзивного соціуму.....	177
3.3. Тенденції та виклики бухгалтерської професії для осіб з інвалідністю.....	196
3.4. Обліковий аспект розвитку людського капіталу та соціалізація людського капіталу в умовах інклюзії.....	212
РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	233
4.1. Соціально-психологічні основи життєдіяльності особистості в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	233
4.2. Забезпечення соціального захисту населення в контексті Європейської інтеграції.....	249
4.3. Діджиталізація освіти у дискурсі підготовки фахівців соціономічних професій: національний та європейський вимір.....	270

Розуміння встановлених конкретними дослідниками меж дає підстави нам розглядати як окремі випадки загальної теорії, так і всі існуючі наукові точки зору в рамках відповідного їм історичного періоду еволюції соціального захисту або відповідних суб'єктно-об'єктних категорій.

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновок про те, що соціальний захист має розглядатися як категорія, що відображає сукупність відносин, які складаються в суспільстві з приводу виробництва, розподілу і перерозподілу суспільного продукту з метою забезпечення адекватної соціальної адаптації і інтеграції індивідів, не здатних самостійно справитися з негативною дією соціальних ризиків. Категорійний статус соціального захисту підкреслює об'єктивність його існування як позачасового соціально-економічного і соціокультурного феномену та вимагає формування цілісної (загальної) теорії соціального захисту в межах суспільних наук.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні та виробленні конкретних пропозицій щодо соціального захисту населення, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку соціальних відносин та задоволення потреб суспільства як загалом, так і окремого громадянина.

4.3. Діджиталізація освіти у дискурсі підготовки фахівців соціономічних професій: національний та європейський вимір

Всесвітньою тенденцією та незмінною складовою щоденної життєдіяльності суспільства, сфер його діяльності є діджиталізація та цифровізація. Простір професійної та суспільної діяльності постійно переміщується в простір Інтернет-середовища, використання суспільством Інтернет ресурсів та Інтернет-сервісів і продуктів, цифрових технологій в діяльності та комунікації, створює якісно новий етап у життєдіяльності соціуму, розкриває та удосконалює нові можливості інформаційного простору – кіберпростору, нової реальності та нового суспільства.

Інформаційне середовище та кіберпростір, поряд із звичним для нас природним середовищем, відіграє визначальну роль у професійній та повсякденній життєдіяльності суспільства. Однак до початку пандемії Covid – 19 Інтернет ресурси використовувались переважно як додатки для комунікації та популяризації нових ресурсів, простір, який надає додаткову інформацію і додаткові послуги, цікаві Інтернет-додатки, які не мали такої надзвичайно інтенсивної присутності у повсякденному житті суспільства.

З поширенням пандемії у світі комунікація екстремально швидко переміщується у кіберпростір, а спілкування членів суспільства відбувається з використанням Інтернет-ресурсів та онлайн платформ, акцент взаємодії у соціумі в кіберпросторі сміливо здійснюється з врахуванням тенденцій і специфіки онлайн комунікації, а усі сфери діяльності суспільства впевнено інтегруються в Інтернет мережу, встановлюючи стійку тенденцію та потребу у Web-інтеграції.

Так, акцент у комунікації в різних сферах життєдіяльності соціуму переважно формується навколо Web-мереж, Інтернет платформ та сайтів інформаційного середовища, яке ще має назву кіберпростір. Особливості дослідження питання умов формування особистості та взаємодії індивідів в кіберпросторі стало окремим предметом та об'єктом дослідження.

Процес діджиталізації та цифровізації є предметом та об'єктом наукових досліджень усіх сфер наукової думки. Термін «діджиталізація» походить від англійського «digitalization» та в перекладі має значення «цифровізація», «оцифровування» або ж «приведення в цифрову форму». О. В. Халапсіс акцентує увагу на вивченні даного питання, визначаючи діджиталізацію не як спосіб, а як пов'язаний із сучасною тенденцією приведення в електронний вигляд найрізноманітніших видів використовуваної людиною інформації, процес, який умовно названий дослідником «оцифровуванням буття»³²⁶.

На думку Ж.-П. де Клерка, діджиталізацією є створення цифрової (версії, яка заснована на байтах і бітах, що є мінімально адресованими одиницями інформації в системах і їх складових) версії аналогових/фізичних речей, відеоматеріалів та фотозображень, паперових документів, звуків тощо³²⁷. На думку дослідника, мова йде про перетворення та/або відтворення нецифрового матеріалу в цифровому форматі, що в подальшому може бути використаним в обчислювальній системі задля досягнення певних цілей³²⁸.

На думку К. В. Ничипоренко та М. В. Александрової, розвиток Інтернету, web-простору, он-лайн сервісів, мобільних комунікацій, виступає базовим інструментом формування цифрової економіки. Дані процеси впливають на всі сектори економіки і соціальної діяльності, освіту, охорону здоров'я, виробництво, транспорт, фінанси тощо.

Особливим періодом для активізації цифровізації життєдіяльності суспільства став критичний період поширення пандемії Covid-19, карантинний період, коли комунікація та усі сфери діяльності суспільства переміщуються у кіберпростір, який раніше головним чином сприймався як розвага та додатковий засіб для спілкування, у 2020 році Інтернет простір став для суспільства безпечним та сучасним основним видом спілкування, навчання, віддаленої роботи та побудови взаємовідносин.

Ідеї та проекти Європейського союзу у галузі цифровізації освіти втілюються у прийнятому Плані дій щодо цифрової освіти (The Digital Education Action Plan) (2021-2027), який висвітлює бачення Європейської комісії щодо високоякісної, інклюзивної і доступної цифрової освіти в Європі. Це заклик до дій до міцнішого співробітництва на європейському рівні, щоб вчитися від кризи COVID-19, під час якої технології використовуються в таких масштабах, як ніколи раніше в освіті та навчанні, а також для того, щоб

³²⁶ Халапсіс А. В. Глобалізація и метрика истории URL: <http://halapsis.net/globalizatsiya-i-metrika-istorii>

³²⁷ De Clerck J.-P. Digitization, digitalization and digital transformation: the differences URL: <https://www.i-scoop.eu/digitization-digitalization-digitaltransformation-disruption/>

³²⁸ Це ж джерело

системи освіти та навчання пристосувалися до цифрової епохи³²⁹. The Digital Education Action Plan 2021–2027 рр. базується на Плані дій на 2018–2020 рр., який мав пріоритетні напрямки: краще використовувати цифрові технології для викладання та навчання; покращувати освіту за допомогою кращого аналізу даних та передбачення; розвивати цифрові компетенції та навички.

У новому Плані дій ЄС прагне відігравати більш активну роль у визначенні, поширенні передового досвіду, сприянні співпраці між усіма зацікавленими сторонами, а також підтримці держав-членів ЄС та сектору освіти і навчання інструментами, структурами, інструкціями, технічними експертизами та дослідженням³³⁰.

У період з червня по вересень 2020 року Європейська комісія проводила відкриті публічні консультації щодо The Digital Education Action Plan на період 2021-2027 років. Відгуки показали наступне:

- майже 60% респондентів до кризи не використовували дистанційне та он-лайн навчання;
- понад 95% вважають, що криза COVID-19 є точкою неповернення для того, як технології використовуються в освіті й у навчанні;
- респонденти стверджують, що навчальні он-лайн-ресурси і контент мають бути більш релевантними, інтерактивними, простими у використанні;
- понад 60% респондентів вважають, що під час кризи покращили свої цифрові навички, а більше 50% хочуть зростати більше³³¹.

Європейський напрям на шляху до цифровізації, доступності та інклюзивності суспільного простору розвивається в Україні. Криза COVID-19 пришвидшила процес цифровізації, вплив якої більш відчутний, зокрема, в бізнес відносинах та освіті.

Цифровізація в Україні, на думку Михайла Федорова, Віцепрем'єр-міністра, Міністра цифрової трансформації України, «один з основних векторів розвитку української економіки впродовж наступних 10 років. За підрахунками, цифровізація здатна забезпечити зростання української економіки на 10-12% на рік. Тому вона є пріоритетом уряду для нашої країни у всіх сферах. Європа – наш стратегічний партнер у плані цифрових реформ. Разом ми вже цифровізували 31 послугу»³³². На Ukraine Reform Conference у Вільнюсі, Михайло Федоров зазначив, що бренд цифрової України – Дія є екосистемою, яка «складається з кількох компонентів – мобільний застосунок та портал Дія, проекти Дія.Цифрова освіта, Дія.Бізнес тощо»³³³.

З 2018 року Міністерство освіти і науки України активно бере курс на розвиток цифрової освіти в Україні. Це підтверджує Концепція реформування загальної середньої освіти, Цифрова адженда України – 2020, Державна

³²⁹ The Digital Education Action Plan. URL: <https://www.icde.org/icde-news/eu-digital-education-action-plan>

³³⁰ Це ж джерело

³³¹ Це ж джерело

³³² Федоров М. Цифровізація забезпечить зростання української економіки на 10-12% на рік. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mikhailo-fedorov-tsifrovizatsiya-zabezpechit-zrostannya-ukrainskoi-ekonomiki-na-10-12-na-rik>

³³³ Це ж джерело

програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» тощо. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року акцентується увага на тому, що одним із пріоритетних напрямків її розвитку є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, спрямований на «інформатизацію та комп'ютеризацію загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, забезпечення таких закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних та технологічних дисциплін, упровадження інформаційних і комунікаційних технологій в освіті та науці тощо»³³⁴.

Україна, спільно із міжнародними партнерами, створює онлайн-платформи для впровадження інноваційних проєктів щодо цифровізації навчального простору. Зокрема, продовження і модифікація проєкту «Всеукраїнська школа онлайн»; розпочато пілотування державних шкільних е-журналів, е-щоденників для закладів загальної середньої освіти, на базі Єдиної державної електронної бази з питань освіти було розроблено та запроваджено веб-сервіси проведення достовірності документів про освіту, отримання інформації про осіб, які здобувають вищу, фахову передвищу та професійну (професійно-технічну) освіту на денній формі навчання тощо.

Проблема викладання і навчання в період пандемії стала актуальною для усіх освітян, науковців та учасників освітнього процесу. З-поміж питань дистанційної освіти – найбільш особливим є питання щодо ефективної організації професійного навчання та підготовки майбутніх фахівців у сфері медицини, економіки, філології, педагогіки, соціальної роботи та психології тощо.

Зі зміною суспільних взаємовідносин і проникнення мережі Інтернет та онлайн технологій для спілкування у побуті, навчанні, в організації професійної діяльності змінюються форми роботи фахівців соціальної сфери, спеціалістів, які працюють безпосередньо із людьми, а надання соціально-психологічної допомоги, передбачає тісний контакт з особою, яка потребує допомоги, вимагає прямого контакту із клієнтами та сім'ями, безпосередньої комунікації та практики.

У «Глобальних стандартах підготовки соціальних працівників», ухвалених Міжнародною федерацією соціальних працівників і Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи, які мають рекомендаційний характер, увагу зосереджено на «м'яких» навичках, цінностях професії, мотиваційному та рефлексивному компонентах компетентностей соціальних працівників. У офіційних документах професійних асоціацій соціальних працівників в країнах Європи втілюються підходи класифікатора ESCO з його комбінацією «м'яких» навичок, професійних, діяльнісних компетентностей³³⁵. У США Рада з питань освіти у соціальній роботі є провідною професійною асоціацією з соціальної

---

³³⁴ Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://bit.ly/35K85Ev>

³³⁵ Deutscher Berufsverband Für Sozialarbeit (2020). Sozialarbeiter_in / Sozialpädagoge_in. URL: <https://www.dbsh.de/profession/berufsbilder/sozialarbeiter-in-/sozialpaedagog-in.html>

роботи, яка визначила 9 ключових професійних компетентностей³³⁶. Компетентність в соціальній роботі в США, на думку Т. В. Семігіної та О. В. Пожидаєвої, розуміється як «здатність інтегрувати та застосовувати знання, цінності та навички соціальної роботи для практичної роботи цілеспрямовано, навмисно та професійно, щоб сприяти добробуту людини та громади» і хоч «у цілому мета соціальної роботи залишається незмінною та актуалізується шляхом сприяння соціальній та економічній справедливості, запобігання умовам, що обмежують права людини, усунення бідності та підвищення якості життя всіх людей на місцевому та глобальному рівнях» однак спостерігається незмінна глобальна тенденція до розширення сфери діяльності фахівців соціальної роботи, з'являються в соціальній роботі інноваційні підходи, технології, нові тренди³³⁷. Європейськими країнами інноваційність у період кризи COVID-19 розуміється у контексті впровадження цифрових методик взаємодії у соціальній сфері.

Так, європейські держави світу визнають важливість і необхідність впровадження діджитал технологій та оволодіння діджитал компетенціями у підготовці майбутніх соціальних працівників. Діджитал технології та їх використання дослідниками пов'язуються з наданням захисту та підтримки дітей у соціальній сфері. Так, дослідники з Австралії та Англії Сара Пінк (Sarah Pink), Гері Фергюсон (Harry Ferguson), Лаура Келлі (Laura Kelly), які розглядають діджитал технології як «концепт «діджитальної соціальної роботи» як гібридної практики, розуміють як неминучий і необхідний елемент практики соціальної роботи³³⁸. Хоча соціальна робота у сфері захисту та підтримки дітей передбачає особисті зустрічі та практику оцінки безпеки і ризику дітей у їхніх домівках, однак такі зустрічі під час пандемії Covid-19 спричиняли нові ризики і тривогу, тому соціальна робота з захисту дітей потребувала використання діджитал технологій та медіа, зміни способу оцінки безпеки та довіри. Розвиток використання діджитал технологій та медіа в сфері соціальної роботи може базуватись, на думку Деніеля Міллера та Хезер Хорст на етнографічно-теоретичних діалогах, породжених цифровою технологією («ethnographic-theoretical dialogues generated in digital anthropology» (Horst and Miller, 2012)³³⁹.

У підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи дослідниками зазначається важливість формування відповідних діджитальних компетенцій для взаємодії з особами, які потребують допомоги соціального працівника.

Зокрема, в Норвегії протягом останнього десятиліття політика норвезького уряду надала пріоритет використанню інформаційно-

---

³³⁶ Семігіна Т. В., Пожидаєва О. В. *Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. Колективна наукова монографія: Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук. Видання 1. Вінниця, 2020. С. 2-18*

³³⁷ *Це ж джерело*

³³⁸ CSWE (2015). *Educational Policy and Accreditation Standards. Retrieved from: <https://www.cswe.org/getattachment/Accreditation/Standards-and-Policies/2015-EPAS/2015EPASandGlossary.pdf.aspx>*

³³⁹ Sarah Pink, Harry Ferguson, Laura Kelly. *Digital social work: Conceptualising a hybrid anticipatory practise. Qualitative Social Work 0(0) 1–18. 2021. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/14733250211003647>*

комунікаційних технологій (ІКТ) з метою підвищення ефективності, підзвітності та моніторингу секторів добробуту. У книзі уряду ‘Digital Agenda for Norway’ («Цифровий порядок денний для Норвегії») (2015–2016) і цифрова стратегія ‘One Digital Public Sector’ («Єдиний цифровий державний сектор») (2019–2025) запропонували, ідею щодо передового використання нових технологій у сфері охорони здоров’я і соціальної допомоги для інновацій та цінності створення. На думку норвезьких дослідників, через «інтенсивну цифровізацію в державному секторі цифрова компетентність є критичним фактором для цифрової трансформації організацій соціального забезпечення та їх здатності реалізувати переваги цифровізації»³⁴⁰.

З-поміж діджитал компетенцій соціального працівника дослідники Хун Чжу і Синнове Т. Андерсен розглядають наступні (Згідно Таблиці 4.3.1. П'ять основних галузей цифрових компетенцій DigComp³⁴¹):

Таблиця 4.3.1

П'ять основних галузей цифрових компетенцій DigComp

Інформація	Ідентифікувати, знаходити, отримувати, зберігати, систематизувати та аналізувати цифрову інформацію, оцінюючи її релевантність та цілі.
Спілкування	Спілкуватися в цифровому середовищі; обмінюватися ресурсами за допомогою онлайн-інструментів; зв'язуватися з іншими та співпрацювати за допомогою цифрових інструментів; взаємодіяти та брати участь у спільнотах та мережах; продемонструвати міжкультурну обізнаність.
Створення контенту	Створювати та редагувати новий контент; інтегрувати та переробляти попередні знання та зміст; створювати творчі прояви, медіа-виходи та програмування; займатися та подавати заявки на отримання прав та ліцензій на інтелектуальну власність.
Безпека	Продемонструвати знання про особистий захист, захист даних, захист цифрової ідентифікації, заходи безпеки, безпечне та стійке використання.
Вирішення проблеми	Визначити цифрові потреби та ресурси; приймати обґрунтовані рішення щодо того, які цифрові інструменти є найбільш підходящими відповідно до мети чи потреби; вирішувати концептуальні проблеми цифровими засобами; креативно використовувати технології; вирішувати технічні проблеми; актуалізувати свої та чужі компетенції.

На думку норвезьких дослідників, використання цифрових інструментів у соціальній роботі займає чільне місце серед повсякденної практики вибраних

³⁴⁰ Hong Zhu, Synnøve T. Andersen. *Digital competence in social work practice and education: experiences from Norway*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2156857X.2021.1899967>

³⁴¹ Це ж джерело

учасників, від ведення справ, спілкування та співпраці до професійного розвитку.

Дослідження Хун Чжу і Синнове Т. Андерсен демонструє, що цифрова компетентність підкреслюється як «необхідна і складна компетенція»³⁴². Результати аналізу дослідниками документів та інтерв'ю з педагогами соціальної роботи вказують на те, що цифрова компетентність та увага до неї зросла за останні п'ять років, а норвезькі установи соціальної роботи розробили описи своїх програм бакалавра на основі Положення про національні рекомендації щодо освіти з соціальної роботи (2019)³⁴³.

Норвезькі дослідники вказують на необхідність оволодіння сучасними компетенціями та підготовки фахівців соціальної роботи таких компетенцій як:

- спілкування у цифровому просторі – взаємодія за допомогою технологій, обмін інформацією та вмістом, співпраця через цифрові канали, управління цифровою ідентичністю та мережевим етикетом;

- створення контенту – здатність створювати та редагувати новий сучасний цифровий контент, творчі вирази, інтегрувати, а також переробляти вміст, медіа-виходи та програмування, мати справу з правами і ліцензіями інтелектуальної власності, а також застосовувати їх;

- створення зображень і відео на медіа-платформах (включаючи, Facebook, Snapchat та YouTube тощо), щоб надати користувачам соціальних послуг більше «візуальної реальності» про те, «як буде виглядати тип роботи» та «її фізичне середовище»;

- методика використання різноманітних контент-платформ з метою створення простору для того, щоб ділитися відео, статтями, які стосуються питань пошуку роботи чи реабілітації та інші цифрові компетентності³⁴⁴.

Дослідники зазначають, що сучасні вимоги до соціальних працівників у Норвегії, як і для багатьох інших технологічних суспільств, тепер критерієм професійних можливостей є цифрова компетентність. Норвезьке Положення про національні рекомендації щодо освіти соціальної роботи³⁴⁵ чітко вимагає, щоб вищі навчальні заклади допомагали своїм студентам «опанувати цифрові інструменти, включаючи знання цифрової безпеки, і мати можливість допомогти у розробці та використанні відповідних технологій, і знають їхні можливості та обмеження на практиці» (Розділ 3: § 8, n). Крім того, дослідники зазначають, що кандидати на соціальну роботу повинні «усвідомлювати важливість цифрового спілкування у професійній практиці та взаємодії».

Сучасні реалії цифровізації суспільної життєдіяльності у підготовці майбутніх психологів та соціальних працівників вимагають опанування компетенціями професійної взаємодії з особами, які звертаються до фахівців за

---

³⁴² Hong Zhu, Synnøve T. Andersen. *Digital competence in social work practice and education: experiences from Norway*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2156857X.2021.1899967>

³⁴³ Це ж джерело

³⁴⁴ Це ж джерело

³⁴⁵ Government.no. 2019a. «Norwegian Regulation on National Guideline for Social Work Education» <https://www.regjeringen.no/contentassets/5af90a9044c74d568d7de5c1d7f554eb/forskrift-om-nasjonal-retningslinje-for-sosionomutdanning.pdf>

допомогою. Фредерік Рімер, американський дослідник, підкреслює важливість опанування методами он-лайн консультування, які спрямовані на допомогу особам, які борються з депресією, залежністю, горем, мають проблеми у шлюбі і стосунках, конфлікти, розлади харчової поведінки, занепокоєння та інше. На думку дослідника, саме онлайн консультування можна використовувати для вирішення проблеми психічного здоров'я та поведінкових проблем за допомогою живого (live) онлайн-чату³⁴⁶.

Деякі соціальні працівники надають місцеві та міжміські консультування клієнтів виключно по телефону, вони ніколи не зустрічаються особисто. Все більше соціальних працівників, на думку дослідника, пропонують клієнтам дистанційні консультації в реальному часі за допомогою веб-камер, камер із зумом, моніторів та таких послуг, як Скайп.

Особливу увагу дослідник звертає на кібертерапію, яка передбачає послуги індивідуального і групового консультування за допомогою 3-D віртуального світу, в якому взаємодіють клієнти і практики один з одним, візуально за допомогою аватарів, а не в реальному житті³⁴⁷. Аватаром є цифрове графічне зображення або карикатура, за допомогою якого клієнти та соціальні працівники представляють себе у віртуальному світі, який з'являється на екрані їх комп'ютера. Також використовується у кібертерапії програмне забезпечення, відоме як Second Life (Друге життя), величезний багатокористувацький всесвіт, діючий у 3-D віртуальному світі³⁴⁸.

Фредерік Рімер вказує, що помилковим є думка, щодо того, що соціальні працівники повинні уникати будь-якого нетрадиційного лікування, допомоги, яка передбачає цифрові та електронні інструменти³⁴⁹. Творчі і плідні інновації в професії вимагають від її практиків розширити межі традиційної практики у напрямку до конструктивної, яка передбачає створення, впровадження та оцінку нових, але ефективних способів допомоги людям, які борються з проблемами у житті.

Національні та європейські методи надання соціальних послуг та підготовки фахівців соціальної сфери у цифровому суспільстві демонструють арсенал технік, методологій та творчого інструментарію для використання і підготовки майбутніх соціальних працівників для взаємодії у сучасних реаліях життєдіяльності суспільства.

Україна активно впроваджує діджитал технології у соціальну сферу. В рамках роботи Міністерства цифрової трансформації та Міністерства соціальної політики протягом 2020 року, за інформацією Міністерства цифрової трансформації, створено та забезпечено:

– функціонування електронних сервісів з надання заяв в електронному вигляді через сайт Мінсоцполітики про призначення: допомоги при народженні

---

³⁴⁶ Frederic G. Reamer. *Social Work in a Digital Age: Ethical and Risk Management Challenges*. Social Work. Volume 58. Number. 2 April. 2013. P. 163-172. URL: <https://digitalcommons.ric.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1394&context=facultypublications>

³⁴⁷ Це ж джерело

³⁴⁸ Це ж джерело

³⁴⁹ Це ж джерело

дитини; відшкодування вартості послуги з догляду за дитиною до 3 років «Муніципальна няня»; житлової субсидії;

– впровадження електронного сервісу з надання заяв в електронному вигляді через сайт Мінсоцполітики про призначення допомоги на дітей фізичним особам-підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування та належать до першої і другої групи платників єдиного податку;

– відображення в електронному вигляді всієї інформації, яка є в довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи у мобільному додатку Порталу «Дія» з використанням електронної автентифікації;

– запровадження в електронному вигляді призначення державної допомоги при народженні дитини, видачу посвідчення батькам багатодітних сімей та призначення допомоги на дітей, які виховуються в багатодітних сім'ях;

– запровадження нового механізму отримання грошової компенсації вартості одноразової матеріальної допомоги «пакунок малюка»;

– запровадження для територіальних громад сервісу подання електронної заявки на підключення до Програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада»³⁵⁰.

Згідно інформації Мінцифри, розроблено також новий соціальний проект – інформаційну платформу «Допомога поруч», який створює умови для залучення благодійних, бізнесу, громадських організацій, волонтерів до надання допомоги людям, які її потребують, та забезпечить координацію дій між ними³⁵¹.

Також урядом ухвалено «Стратегію цифрової трансформації соціальної сфери», яка передбачає створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС). Ядром даної системи стане Єдиний соціальний реєстр, куди планується внесення інформації про отримувачів усіх видів соціальної допомоги і реєстр інституцій соціальної сфери – надавачів тих чи інших видів соціальної підтримки³⁵².

Стратегією уряду передбачено забезпечення електронної інформаційної взаємодії – Єдиної інформаційної системи соціальної сфери з Єдиним державним веб-порталом електронних послуг для дистанційного доступу громадян, зокрема, людей з інвалідністю, до всіх послуг, що надаються інституціями соціального захисту³⁵³.

В роботі соціального працівника буденним у період пандемії стало використання цифрових технологій, соціальних мереж та месенджерів, які змінили форму комунікації, суспільні цінності, а також привели до ідентифікації людини будь-якого вікового періоду у мережі Інтернет.

В період інтенсивної цифровізації суспільства, основною компетенцією соціального працівника є ефективна взаємодія у кіберпросторі з отримувачами

---

³⁵⁰ Мінсоцполітики в рамках цифровізації країни працює над запровадженням нових електронних сервісів для громадян.
URL: <https://bit.ly/3uvgR3J>

³⁵¹ Це ж джерело

³⁵² Це ж джерело

³⁵³ Це ж джерело

соціальних послуг, комунікативні навички. Зокрема, А. Каркач, Т. Семигіна, виділяють основні компетенції сучасного фахівця - спілкування у «цифрових середовищах, обмін ресурсами за допомогою онлайн-інструментів, уміння зв'язуватися з іншими та співпрацювати за допомогою цифрових інструментів», взаємодіяти і брати участь у мережах та спільнотах³⁵⁴.

Комунікативний компонент цифрової грамотності допускає знання особливостей спілкування у цифровому середовищі, розуміння специфіки понять «довіра», «ідентичність», «обмін», «вплив» у цифровому просторі³⁵⁵.

Сучасний соціальний працівник має володіти навиками цифрової грамотності або медіа-грамотності, що проявляється у вмінні використовувати соціальним працівником цифрові медіа і медіа контент. На думку дослідників, сучасний фахівець у соціальній сфері має бути здатним використовувати цифрові медіа та ІКТ «розуміти і критично оцінювати різні аспекти цифрових медіа і медіа контенту, а також уміти ефективно комунікувати у різноманітних контекстах»³⁵⁶.

Наступною компетенцією соціального працівника, на думку А. Каркача, Т. Семигіної, є технологічна грамотність – розуміння технологічних трендів, готовність працювати з новими та сучасними технологіями (гаджетами, додатками), розуміння користі технологічних інновацій для розвитку суспільства і особисто для себе³⁵⁷.

Крім того, цифрові компетенції соціального працівника різняться залежно від цільових груп та соціальних категорій населення, яким надаються соціальні послуги. Так, на думку, А. Каркача, Т. Семигіної, компетентність соціальних працівників – героїв у сфері застосування діджитал технологій виявляється не лише в їх «здатності використовувати е-технології у наданні освітніх послуг Університету третього віку, а й у прагненні розвиватися з професійної точки зору, привносячи інновації у викладання літнім слухачам»³⁵⁸.

Дослідники визначають наступні перспективи та рекомендації щодо підготовки соціальних працівників: продовження роботи з інформування соціальних працівників-героїв про цілі й завдання інноваційного проєкту цифровізації як проєкту повсякдення і проєкту освітнього процесу Університету третього віку; розробка системи підвищення кваліфікації соціальних працівників у галузі використання е-технологій, забезпечення доступності комп'ютерної техніки для соціальних працівників – викладачів; збільшення кількості «автоматизованих робочих місць з підключенням до мережі Інтернет»; розробка системи стимулюючих виплат соціальним працівникам – героїням, які активно впроваджують е-технології та цифрові продукти у геронто-освітню діяльність Університетів третього віку³⁵⁹.

---

³⁵⁴ Каркач А., Семигіна Т. Цифрові компетентності соціальних працівників як передумова готовності до навчання літніх людей. *Traektorія Nauki = Path of Science*. 2021. Vol. 7. No 5. С. 5008-5018. URL: <https://bit.ly/3JbJS8I>

³⁵⁵ Це ж джерело

³⁵⁶ Це ж джерело

³⁵⁷ Це ж джерело

³⁵⁸ Це ж джерело

³⁵⁹ Це ж джерело

Соціальна робота та підготовка сучасних соціальних працівників у різних країнах Європи мають індивідуальний характер, який залежить від рівня згуртованості суспільства, соціально-економічних чинників розвитку країни. Однак, у різних країнах світу процес цифровізації сфери освіти та соціальної сфери забезпечення підтримки та підготовки професійних спеціалістів активно прямує до втілення Плану щодо цифрової освіти (The Digital Education Action Plan) (2021-2027), впровадження комунікаційних тенденцій в інформаційно-комунікаційному середовищі.

Україна, сміливо впроваджуючи на законодавчому рівні у співпраці з міжнародними партнерами, прямує до імплементації європейських тенденцій та цифрових технологій у соціальній сфері. Актуальним у національній системі країн є імплементація основних підходів щодо розвитку комунікативних та технологічних компетенцій у діяльності соціальних працівників, створення медіа платформ та навчання створення діджитал контенту отримувачами соціальних послуг. Цифровізація у спілкуванні і взаємодії соціального працівника і особи, яка звертається по допомогу має здобути двосторонній характер – адже і соціальний працівник, і отримувач соціальних послуг однаково мають володіти цифровими та технологічними компетенціями, адже на сьогодні державними органами створюються електронні реєстри та он-лайн платформи, за допомогою яких, особи, які потребують соціальної підтримки та кваліфікованої допомоги мають змогу ознайомитись із правовим і соціальним забезпеченням усіх громадян країни.

У цьому контексті на початковому етапі соціальні працівники виконують функцію педагога, навчаючи цифровій та технологічній грамотності клієнтів. Ще однією важливою проблемою в Україні є покращення технологічної доступності надлення до гаджетів, комп'ютерних технологій, мережі Інтернету з одного боку, та розвиток онлайн-навчання з комунікації, тренінгів комунікативної цифрової компетенції і взаємодії за допомогою Інтернет-платформ, мобільних додатків, веб-сторінок соціально-значущих ресурсів, а також поширення гібридної форми взаємодії фахівців соціальної сфери та осіб, які потребують соціальної підтримки та допомоги.

Світовою тенденцією у поширенні цифрової грамотності і цифрових компетенцій є оволодіння знаннями цифрової безпеки, цифрової доступності та толерантності задля створення безбар'єрного, інноваційного та інклюзивного інформаційно-комунікативного середовища, спрямованого на усі сфери діяльності суспільства, що впевнено інтегруються в Інтернет мережу, встановлюючи стійку тенденцію та потребу у Web-інтеграції.

4.4. Фасилітація як головний чинник психолого-педагогічного забезпечення розвитку особистості здобувачів освіти

Одним з найважливіших показників процесів модернізації України на шляху перманентних швидких змін у світі є система освіти, що може стати вагомим чинником економічного зростання, національної безпеки та добробуту